

Obuhvat sustavom predškolske skrbi u Hrvatskoj, 1989.-2005.

UDK:364.65-053.2

Sustav predškolske skrbi za djecu jedan je od ključnih obiteljskih socijalnih servisa. S jedne strane, on služi kao instrument prevladavanja napetosti između radnog i obiteljskog života u suvremenim nuklearnim obiteljima gdje su najčešće oba roditelja zaposlena, a usluge članova proširene obitelji (npr. djedovi i bake) nisu raspoložive. S druge strane i ne manje bitno, sustav predškolske skrbi za djecu pruža značajne odgojne i obrazovne sadržaje koji potiču socijalizaciju i razvoj polaznika te na taj način ujednačavaju i poboljšavaju kasnije obrazovne šanse i sposobnosti polaznika. Stoga je iznenađujuće da se ovom sustavu do sada poklanjala izuzetno mala pozornost. Pojedine su studije u okviru obiteljske politike (npr. Bouillet i sur., 2002.) ili u okviru obrazovne politike (Ministarstvo obrazovanja i športa, 1997., prema UNESCO, 2000.) pružale pregled trenutnog stanja usluga za djecu, međutim ni u jednom ni u drugom slučaju one nisu zauzimale istaknuto mjesto. Trenutno važeći Nacionalni akcijski plan zapošljavanja (2004.) spominje pitanje skrbi za djecu tek sporadično, dok su tekuće analitičke i reformske aktivnosti Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa za sada uglavnom zaobišle predškolski odgoj, te MZOŠ pruža vrlo ograničen obim informacija o ovom sustavu. I sami agregirani podaci o ovom sustavu koje prikuplja Državni zavod za statistiku (i na kojima se

temelji veći dio ove dokumentacije) daleko su manje izdašni od onih za bilo koji drugi segment obrazovnog sustava.

Kao doprinos javnoj raspravi o ovom području koja je ipak otpočela krajem 2006. godine ovdje ćemo predstaviti srednjoročni pregled glavnih dostupnih indikatora sustava skrbi za djecu u RH, odnosno njegovog razvoja kroz tranzicijski period od 1989. do 2005. godine. S obzirom da se predškolske institucije financiraju i osnivaju, ali i koriste na lokalnoj razini, ovaj pregled na nacionalnoj razini nužno previđa značajne razlike koje postoje diljem Hrvatske, no takvo širenje fokusa, kao i razmatranje pitanja financiranja sustava, predstavljalo bi poduhvat koji značajno nadilazi okvire dokumentacijskog priloga.

VELIČINA SUSTAVA I OBUHVAT POPULACIJE

Grafikon 1. pokazuje kako je sustav bio izuzetno pogođen ratnim zbivanjima kada se smanjio za gotovo trećinu, nakon čega se sve do prelaska tisućljeća broj polaznika nije vratio na predratnu razinu. Posljednjih godina sustav bilježi blagi rast za oko tisuću polaznika godišnje, čemu ponajviše pridonosi ekspanzija broja starijih polaznika od 5 i 6 godina te djece koja polaze program predškole (čiji se broj u ratnim godinama ponajviše smanjio).¹ Udjel polaznika jasličkih pro-

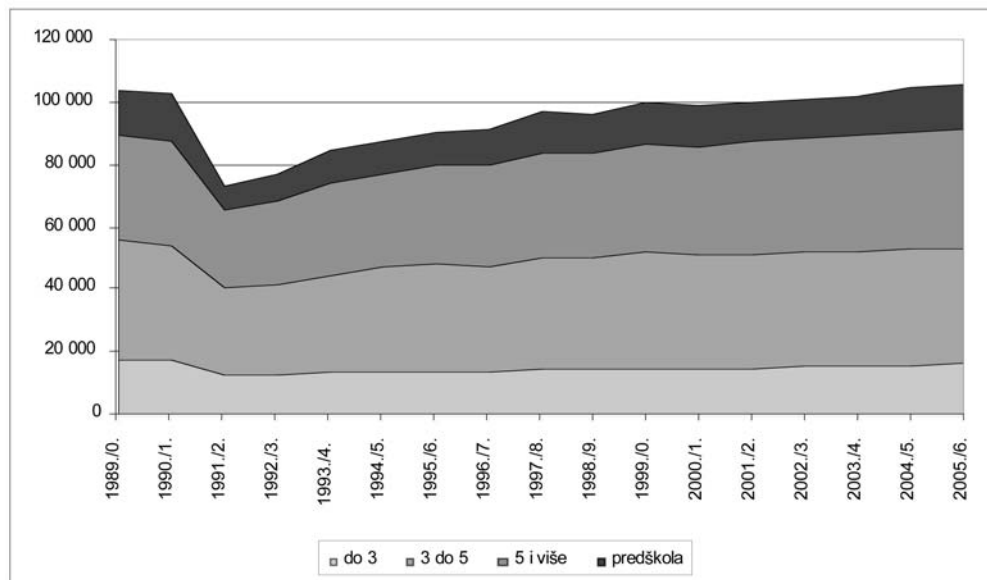
¹ Programi predškole u ratnim godinama gotovo su prepolovili broj polaznika, no od sredine 1990-ih, kroz ove programe godišnje prođe između 11 000 i 14 500 djece koja nisu bila obuhvaćena drugim vidovima predškolskog odgoja. Usprkos bitnoj odgojnoj komponenti pripreme za redovno obrazovanje, ovi se programi u velikoj većini slučajeva odvijaju u okviru ukupne satnice od 250 sati ili manje, što znači da nemaju ulogu skrbi, odnosno ne pomažu obiteljima u prevladavanju nesklada između radnog i obiteljskog života. Stoga se u ovoj dokumentaciji izdvojeno iznose i podaci koji ne uključuju polaznike predškole.

grama manji je nego u pred-tranzicijskom periodu i čini nešto manje od petine broja polaznika predškolskih programa, no proteklih godina bilježi blag porast.

ograničenim poslijeratnim *baby boomom*). Broj rođenih određuje potencijalnu populaciju bilo koje razine obrazovnog sustava, a predškolski sustav specifičan je po tome što

Grafikon 1.

Broj polaznika predškolskih ustanova, po dobnim skupinama, 1989.-2005.

Izvor: Državni zavod za statistiku. Statistička izvješća Osnovne škole i dječji vrtići, izdanja 1993.-2005.²

Međutim, apsolutni broj djece u sustavu manje je informativan pokazatelj od relativnog udjela djece obuhvaćene predškolskim odgojem, odnosno institucionalnom skrbi za djecu. Broj rođenih u Republici Hrvatskoj smanjuje se još od 1980. godine. U 1980-ima, on se kretao između 60 i 50 000 rođenih, a kroz devedesete i početkom 2000-ih se uglavnom smanjivao od 50 prema 40 000 (sa zamjetnim ratnim padom i

nastupa »odmah«, odnosno što djeca vrlo brzo po rođenju ulaze u ciljnu populaciju (za razliku od npr. visokoškolskog sustava gdje tek sada ulaze generacije rođene u suton socijalističkog režima) – te je stoga »prvi« izložen demografskim promjenama.

Kao što se može vidjeti iz grafikona 2., u promatranom se periodu ukupna populacija predškolske dobi smanjila za otprilike jed-

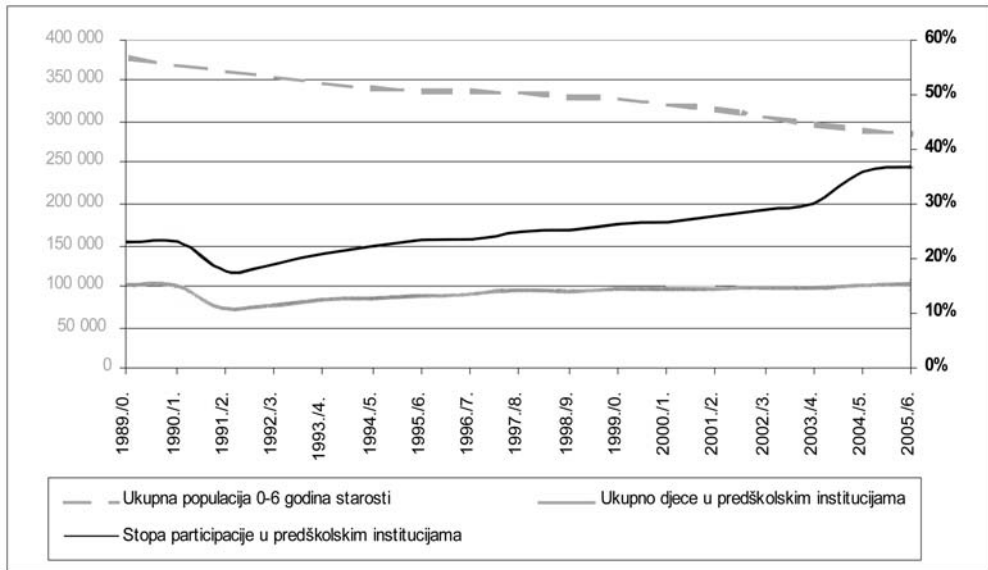
² Od pedagoške godine 2004./2005. statistička izvješća proširila su svoj obuhvat te uključila i druge programe predškolskog odgoja (prvenstveno kraće programe i predškole), čime je ukupan iskazani broj djece obuhvaćene predškolskim odgojem povećan za oko 15 000 (u 2004./2005. to je bilo 455 polaznika kraćih programa i 14 420 polaznika predškole). Međutim, s obzirom da su na pojedinim mjestima polaznici tih programa iskazani zasebno, bilo je moguće iskazati ih na način konzistentan evidenciji prethodnih godina, izdvajajući programe predškole od vrtićkih programa.

nu četvrtinu³, te se time unatoč tek blagom povećanju veličine sustava ukupna pokrivenost povećala s 23,7% na 37,1%.

svake je godine bilo evidentirano pet do sedam tisuća djece koja nisu mogla biti primljena radi manjka kapaciteta.

Grafikon 2.

Veličina populacije predškolske dobi (0-6), ukupan broj djece i stopa participacije u predškolskim ustanovama, 1989.-2005.

Izvor: Izračun autora temeljem podataka Državnog zavoda za statistiku. Statistička izvješća Osnovne škole i dječji vrtići, izdanja 1993.-2005., podaci Popisa stanovništva 2001., te priopćenja Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, izdanja 1999.-2005.

Ovolika razina pokrivenosti nije niti u kojem slučaju rezultat manjka interesa za usluge skrbi za djecu. Iako statistička izvješća ne prikazuju ovaj podatak nakon 1999. godine, u drugoj polovici 1990-ih,

Naravno, obuhvaćenost svih dobnih skupina nije jednaka (grafikon 3.). Ukoliko se razmatraju i programi predškole, najveća je i najbrže rastuća obuhvaćenost najstarije dobnе skupine od 5 i 6 godina. Razmatraju

³ Procjena veličine populacije predškolske dobi u RH u 1990-im godinama ne predstavlja lagan zadatak. U ovom slučaju kombinirana su dva izvora. Veličina kohorti rođenih između 1983. i 2000. procijenjena je retrogradno temeljem popisnih podataka, odnosno broja osoba dobi između 0 i 18 godina u trenutku popisa 2001. godine, umanjeno za broj osoba u tim dobnim skupinama koje dugotrajno borave u inozemstvu (koji je konstantan na oko 2 000 osoba po generaciji). Vrlo nizak mortalitet između 1. i 18. godine života čini ovu procjenu relativno pouzdanom, no u pitanju je tek najbolja aproksimacija koja se može učiniti temeljem postojećih podataka. Naime, radi značajnih imigracija i emigracija tijekom 1990-ih ne možemo biti sigurni da je npr. broj desetogodišnjaka u RH 2001. bio upravo jednak broju jednogodišnjaka 1992. – tako da preciznost procjene veličine populacije nužno opada prema početku devedesetih.

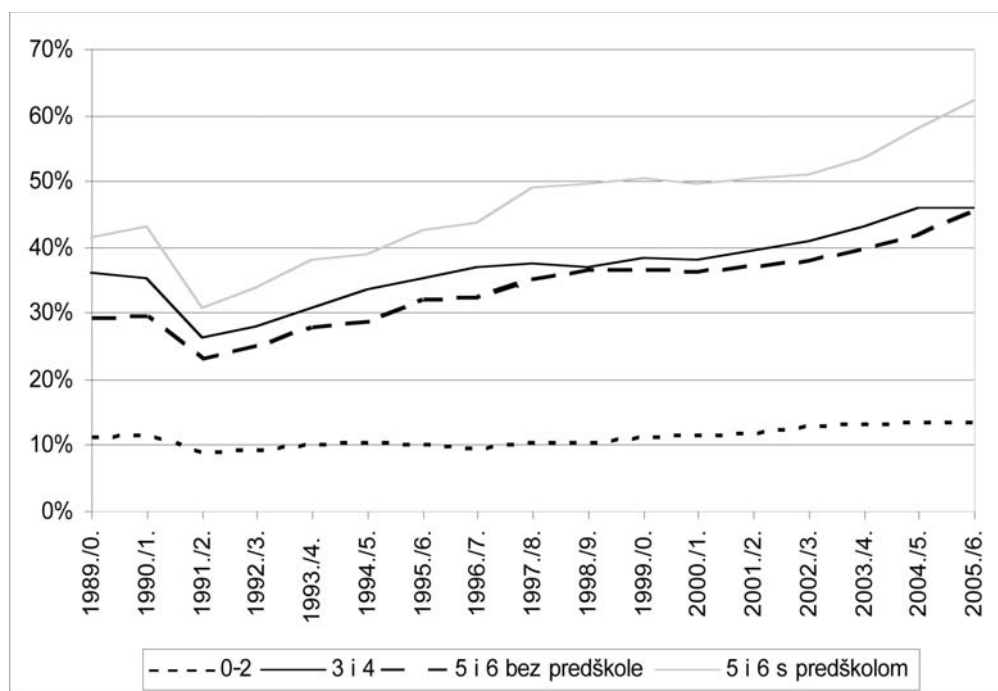
Podaci o rođenima 1998. i kasnije prikupljeni su po međunarodno standardiziranoj metodologiji, te je njihov broj, umanjeno za broj umrle dojenčadi, korišten kao procjena veličine generacija rođenih 2001. godine i kasnije. Naravno, ni ovaj pristup ne rješava problem nepouzdanosti procjene uslijed migracija.

li se samo redovni vrtićki programi, broj djece u skupinama 3-4 i 5-6 godina vrlo je sličan jer program vrtića u pravilu počinje u trećoj godini života i traje četiri godine, a jednom upisana djeca ostaju u njemu do polaska u školu. Veći obuhvat skupina starijih 3-4 godine slijedi u značajnoj mjeri iz činjenice da su one u većini godina promatranog perioda bile nešto malobrojnije od skupina starih 5-6 godina.

apsolutnog i relativnog rasta (grafikoni 3. i 4.). Vrlo mali broj djece u jaslice polazi u prvoj godini života, što je ujedno i period za koji je osiguran plaćeni porodiljni dopust. U prvoj godini života u jasličkim programima sudjeluje oko jedne osmine generacije, a u drugoj godini oko jedne petine. U protekle tri godine određen broj djece upisuje se u jasličke skupine i nakon što stupe u dob za vrtićke programe.

Grafikon 3.

Participacija pojedinih dobnih skupina predškolskim programima, 1989.-2005.

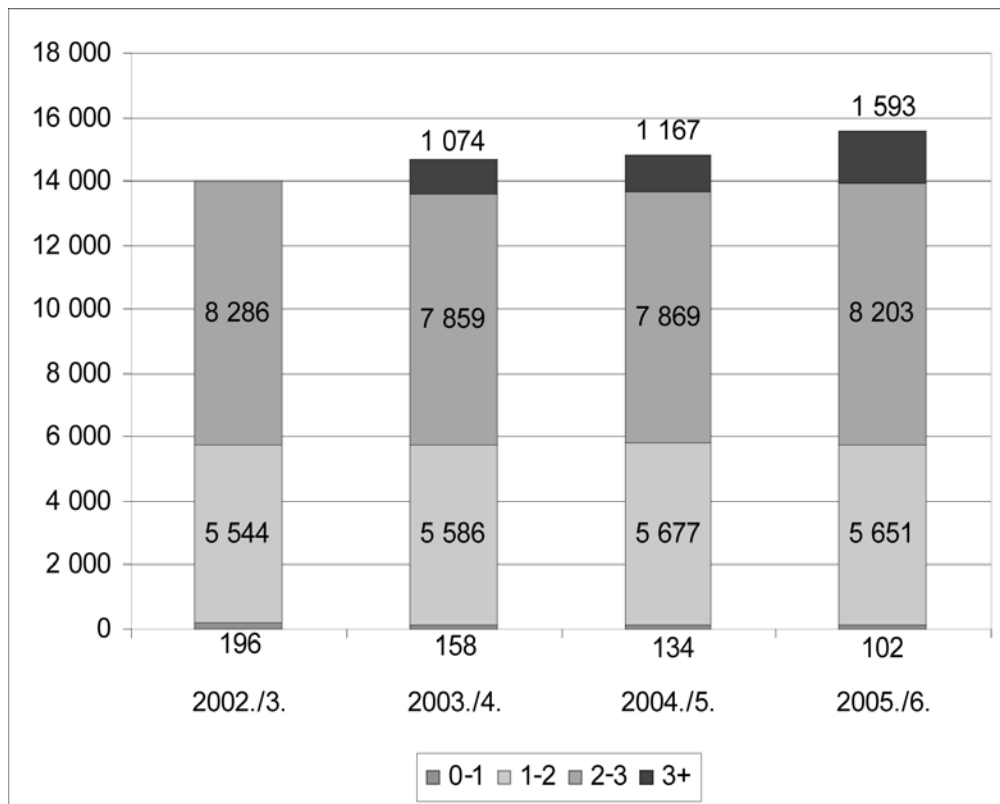

Izvor: Izračun autora temeljem podataka Državnog zavoda za statistiku. Statistička izvješća Osnovne škole i dječji vrtići, izdanja 1993.-2005., podaci Popisa stanovništva 2001., te priopćenja Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, izdanja 1999.-2005.

Usluge jasličke skrbi za djecu mlađu od tri godine značajno su slabije razvijene, iako posljednjih godina pokazuju vrlo blag trend

Važno je istaknuti i rodne razlike u obuhvatu sustava. Na primjer, tijekom pedagoške godine 2005./2006. 36,6%

Grafikon 4.
Djeca u jasličkim skupinama po starosti, 2002.-2005.

Izvor: Državni zavod za statistiku. Statistička izvješća Osnovne škole i dječji vrtići, izdanja 2002.-2005.

djevojčica i 37,2% dječaka u dobi 0-6 godina polazilo je predškolske institucije.⁴ Slična ili čak nešto veća rodna razlika je prisutna u čitavom promatranom periodu, a između 2001. i 2005. godine Indeks rodnog pariteta (*Gender parity indeks - GPI*) stabilizirao se na 0,97-0,98. Ova razlika manja je od one većine zemalja u razvoju i ne odstupa od one koju možemo naći u većini drugih europskih tranzicijskih zemalja, ali ukazuje na nižu razinu rodne jednakosti pristupa skrbi za djecu

nego što je ona koju možemo naći u zemljama zapadne Europe (UNESCO, 2006.).

KARAKTERISTIKE SUSTAVA

Izneseni podaci o obuhvatu populacije uslugama skrbi ne kazuju mnogo o odlikama samog sustava. Stoga nam je ovdje namjera upotpuniti sliku prikazom osnovnih podataka o radnom vremenu, ekipiranoosti i ustroju predškolskih institucija.

⁴ Ovdje su korištene relativne mjere kako bi se uzela u obzir činjenica da je apsolutni broj muške djece u populaciji u ovim dobnim skupinama uvijek veći od apsolutnog broja ženske djece.

Radno vrijeme

Većina djece u redovnim vrtičkim programima boravi nešto više od punog radnog vremena svojih roditelja (više od osam sati). Ovaj je udjel relativno postojan kroz promatrani period i kreće se oko tri četvrtine polaznika populacije. Radno vrijeme vrtića je u pravilu između 6 i 17 sati tijekom radnih dana, no pojedini vrtići osiguravaju i dežurstva u kasnijim satima odnosno subotama.

S druge strane, kraći programi (trajanja 1-3 sata dnevno ili tjednog režima) i predškole (čiji program najčešće traje do ukupno 250 sati, a tek iznimno preko 400)

nemaju izražen aspekt skrbi i ne olakšavaju značajno radni angažman roditelja.

Ekipiranost

Broj djece po jedinici predškolskog odgoja indikator je koji kazuje nešto o kapacitiranosti sustava. S obzirom da je dinamika nastajanja i zatvaranja objekata vrlo spora, u pravilu smanjenje broja djece po jedinici ukazuje na manje opterećenje iste količine prostora/prostorija. Ovaj se je kvantitativni indikator u proteklih 15 godina kretao u povoljnom smjeru, s 95,9 na 81,5 djece po objektu, iako postoje naznake da dotrajalost predstavlja velik problem u značajnom broju jedinica.

Tablica 1.

Odabrani pokazatelji, p.g. 1989./1990. do 2004./2005.

Školska godina	1989./1990.	1994./1995.	1999./2000.	2004./2005.
Broj ustanova	936	871	1 034	1 090
Broj zaposlenih	11 025	9 915	11 584	12 768**
Broj odgajatelja	5 427	5 320	6 372	7 376
Broj polaznika 0-2	17 455	14 496	15 374	16 057
Broj polaznika 3-4	38 564	33 393	37 004	37 367
Broj polaznika 5+ (bez predškole)	33 710	29 454	34 377	37 143
Broj polaznika predškole	13 969	10 071	13 145	14 420
Udjel javnih ustanova	100%	95,5%	88%	83,2%
Udjel djece u javno osnovanim ustanovama	100%	97,7%	93,2%	89,7%
Broj djece po javnoj jedinici predškolskog odgoja*	95,9	93,8	88,9	81,5
Udjel djece koji u programima borave više od 8 sati dnevno*	80,5%	72%	76,3%	74,4%
Pokrivenost 0-2	11,3%	10,3%	11,3%	13,5%
Pokrivenost 3-4	35,9%	33,6%	38,2%	45,9%
Pokrivenost 5-6 (bez predškole)	29,1%	28,8%	36,4%	41,9%
Pokrivenost 5-6 (s predškolom)	41,2%	38,7%	50,4%	57,9%
Broj djece na odgajatelja*	16,5	14,5	13,6	12,3

*Ne uključuje predškole.

**U p.g. 2004./2005. broj institucija uključuje i pravne osobe koje pružaju programe predškolskog odgoja različite od vrtića, kao i programe predškole.

Izvor: Izračun autora temeljem podataka Državnog zavoda za statistiku. Statistička izvješća Osnovne škole i dječji vrtići, izdanja 1993.-2005., podaci Popisa stanovništva 2001., te priopćenja Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, izdanja 1999.-2005.

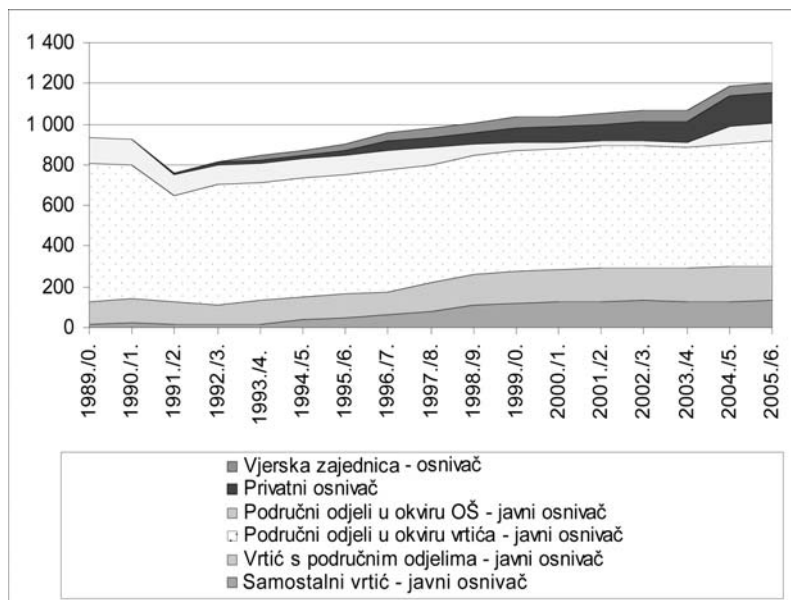
S druge strane, kvalitetu skrbi prvenstveno jamče zaposlenici u sustavu, poglavito odgajatelji. Osim osposobljenosti odgajatelja (za koju je razložno pretpostaviti da je konstantna ili u porastu), za skrb presudnu ulogu ima broj djece s kojima su odgajatelji angažirani. Dok se ukupan broj zaposlenih povećao za 16% (otprilike 1% godišnje), sama se struktura zaposlenih izmijenila tako da se broj odgajatelja od 1989. do 2005. godine povećao za 1 953 odnosno za čak 36%⁵, a i broj stručnih suradnika povećao se za natprosječnih 24%, dakle porast je koncentriran u stručnom i odgajateljskom kadru.⁶ Porast broja ostalog osoblja bio je

značajno manji (13% kod administrativnog i 3% za ostale). S druge strane, zdravstvena je funkcija u sve manjoj mjeri integrirana u predškolske institucije te se broj zdravstvenih djelatnika zaposlenih u sustavu gotovo prepolovio s 1 125 na 588. Ishod ovog povećanja u broju i promjene u strukturi je značajno poboljšanje standarda, odnosno smanjenje prosječnog broja djece na jednog odgajatelja u redovnim vrtićkim programima sa 16,5 na 12,3. Ovaj je standard još uvijek ispod prosjeka tranzicijskih zemalja srednje i istočne Europe (tablica 3.), ali zato iznad prosjeka svih drugih svjetskih regija, uključujući zapadnu Europu.

Broj i profil institucija

Grafikon 5.

Broj i tipovi dječjih vrtića i drugih pravnih osoba koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, 1989.-2005.

Napomena: od p.g. 2004./2005. u broj institucija pridružene su i pravne osobe koje pružaju programe predškolskog odgoja različite od vrtića, kao i programe predškole.

Izvor: Državni zavod za statistiku. Statistička izvješća Osnovne škole i dječji vrtići, izdanja 1993.-2005.

⁵ Valja napomenuti da su čak 99,6% odgajatelja u p.g. 2005./2006. bile žene, što čini ovu struku jednim od najfeminiziranijih zanimanja u RH.

⁶ Broj administrativnog osoblja porastao je za 13%, dok je ostalo (uglavnom pomoćno) osoblje povećano za tek 3%.

Početak promatranog perioda sve su statistički evidentirane institucije skrbi za djecu bile javne. Uslijed rata značajan se broj zatvorio u p.g. 1991./1992., da bi se potom mreža postojano postupno povećavala. Broj jedinica osnovanih od strane tijela lokalne uprave i samouprave ni p.g. 2002./2003. nije sustigao broj državnih vrtića iz predratnog perioda.⁷ Kod javno osnovanih vrtića došlo je i do promjene u organizacijskim obrascima. S jedne strane, izuzetno se smanjio broj jedinica u okviru osnovnih škola (osim onih koji provode programe predškole), dok je s druge strane došlo do organizacijskog usitnjavanja, odnosno porasta broja samostalnih vrtića bez područnih odjeljenja.

S druge strane, od sredine 1990-ih dolazi do postojanog rasta zastupljenosti vjerskih te posebno privatnih vrtića. Pedagoške godine 2005./2006. u prvima je boravilo ukupno 3% vrtićke populacije, a u potošnjima 8%, dakle ukupno jedna devetina polaznika redovnih predškolskih institucija pohađala je privatne ustanove. U pitanju su još uvijek nešto manje ustanove (54 djece po jedinici naspram 87 u javnim vrtićima u p.g. 2003./2004.), ali je pokrivenost odgajateljima nešto slabija (13,0 djece na odgajatelja u privatnim, 13,7 u crkvenim, a 12,7 u javnim u p.g. 2003./2004.), no u oba parametra razlika između tipova vrtića smanjuje se kroz vrijeme. Struktura polaznika i vrijeme boravka gotovo su identični u sve tri skupine osnivača, s tim da vjerske organizacije ne provode programe predškole. Dakle, u prosjeku ne postoje odstupanja s

obzirom na osnivača predškolske institucije, no moguće je da postoje velike varijacije unutar pojedine skupine (na primjer, pojedini izuzetno dobro ekipirani »elitni« privatni vrtići).

MEĐUNARODNE USPOREDBE

Gdje ovakav razvoj postavlja Hrvatsku u njezinom okružju? Adekvatan predškolski odgoj i skrb nužni su za visoku participaciju na tržištu rada, ali i razvoj društva znanja sutrašnjice, dok niska razvijenost ovih usluga može predstavljati komparativni hendikep. Grafikon 6. prikazuje razvoj usluga skrbi za djecu između 3 i 6 godina kroz proteklih 15 godina u Hrvatskoj i drugim tranzicijskim zemljama.

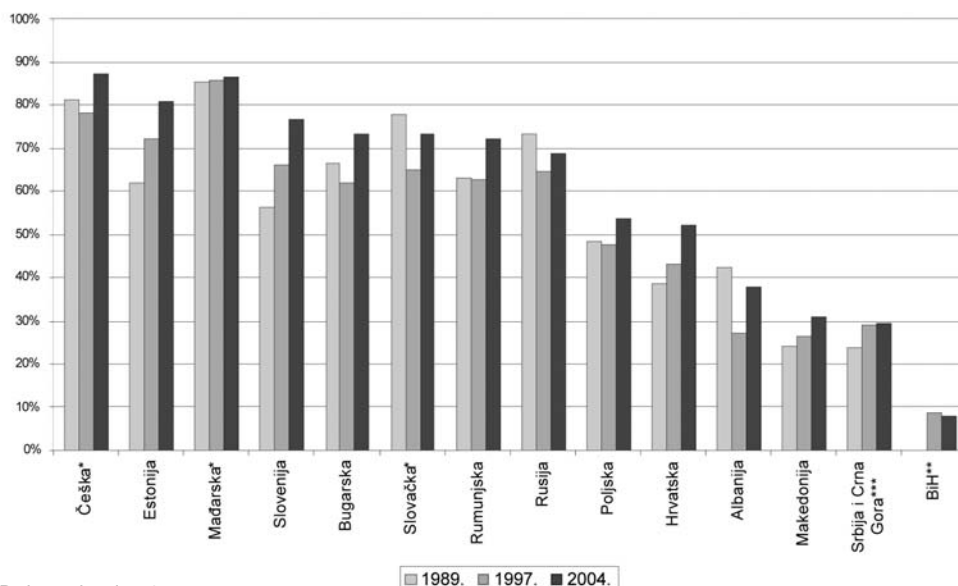
Početna pozicija Hrvatske (ali i drugih slijednica Jugoslavije) bila je značajno nepovoljnija od drugih zemalja bivšeg socijalističkog bloka koje su imale snažnu tradiciju usluga skrbi za djecu (usp. tablica 3.). U petnaestogodišnjem periodu učinjen je značajan pomak (doduše manji od slovenskog), no hrvatska relativna pozicija ostala je slična – među zemljama s manje raširenim predškolskim programima.

Kako Hrvatska kotira u širem okviru razvijenih zemalja? Ovaj ćemo pregled započeti prikazom pokrivenosti jaslicama u kontekstu zemalja OECD-a (tablica 2.), a potom prikazati podatke Eurostata (grafikoni 7.-9.) koji za svaku dobnu skupinu za svaku zemlju EU (te SAD i Japan) pruža informaciju koliki udjel djece sudjeluje u ISCED 0 (predškolskom) obrazovanju⁸.

⁷ Porast ustanova u p.g. 2004./2005. i 2005./2006. uzrokovan je širenjem obuhvata institucija na koje se broj odnosi te taj broj nije izravno usporediv s ranijom serijom. Vidi napomenu uz grafikon 5.

⁸ U Velikoj Britaniji i Irskoj osnovno obrazovanje (ISCED 1) može početi s 4 godine, što smo za potrebe ovog prikaza integrirali s predškolskom (ISCED 0) skupinom, kao i udio petogodišnjaka iz pojedinih zemalja koji polaze u osnovnu školu.

Grafikon 6.
 Obuhvat djece 3-6 godina predškolskim programima (ISCED 0), usporedba tranzicijskih zemalja 1989.-2004.

*Dobna skupina 3-5

**Dobna skupina 3-7

***2001. umjesto 2004., bez vrtića za albansku djecu do 1999. i populacije Kosova do 1999.

Izvor: Izračun autora za Hrvatsku i TransMONEE baza UNICEF-a za ostale tranzicijske zemlje.

Tablica 2.

Pokrivenost populacije u dobi 0-2 godine uslugama skrbi. Zemlje OECD-a i Hrvatska, cca 2004.

Zemlja	Pokrivenost	Zemlja	Pokrivenost
Danska	61,7	Kanada	19,0
J. Koreja	59,4	Slovačka	17,7
Norveška	43,7	Japan	15,2
Švedska	39,5	Irska	15,0
Nizozemska	39,0	Hrvatska	13,6
Belgija	38,5	Njemačka	9,0
Finska	35,0	Grčka	7,0
Novi Zeland	32,1	Mađarska	6,9
SAD	29,5	Italija	6,3
Australija	29,0	Austrija	4,1
Francuska	26,0	Češka	3,0
UK	25,8	Meksiko	3,0
Portugal	23,5	Poljska	2,0
Španjolska	20,7		

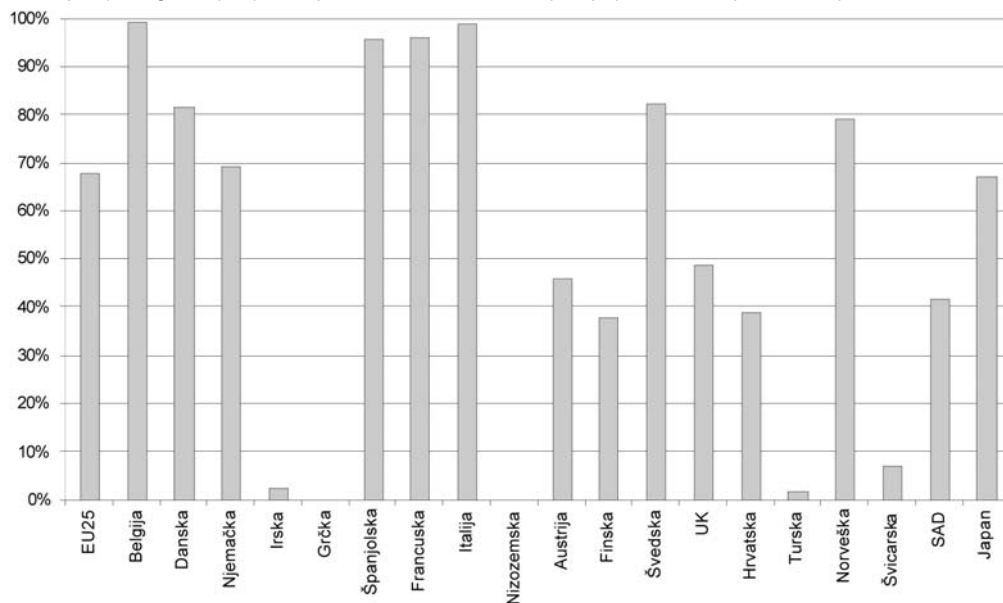
Izvor: OECD Family Database, Participation rates in day-care and pre-school for children under six. Za Hrvatsku izračun autora (vidi tablicu 1.).

Hrvatska pripada skupini zemalja niže srednje pokrivenosti uslugama skrbi za djecu do tri godine, daleko niže pokrivenosti nego što je to slučaj u skandinavskom ili kontinentalnom modelu (uz izuzetak Njemačke), ali bolje od zemalja istočnog Mediterana i većine drugih tranzicijskih zemalja.

Kad su u pitanju trogodišnja djeca (grafikon 7.), ni ovdje Hrvatska ne stoji izuzetno loše, ali očito je značajno zaostajanje za europskim prosjekom, pa i većinom tranzicijskih zemalja. U dobi od 4, a posebno u dobi od 5 godina (grafikoni 8. i 9.) Hrvatska kotira izrazito loše u europskom kontekstu, s gotovo dvostruko manjim udjelom djece u predškolskim ISCED 0 programima nego što je to prosjek EU-25, gdje je obrazovna participacija u toj dobi gotovo univerzalna. Ovo zaostajanje predstavlja značajnu razvojnu prijetnju Hrvatskoj.

Grafikon 7.

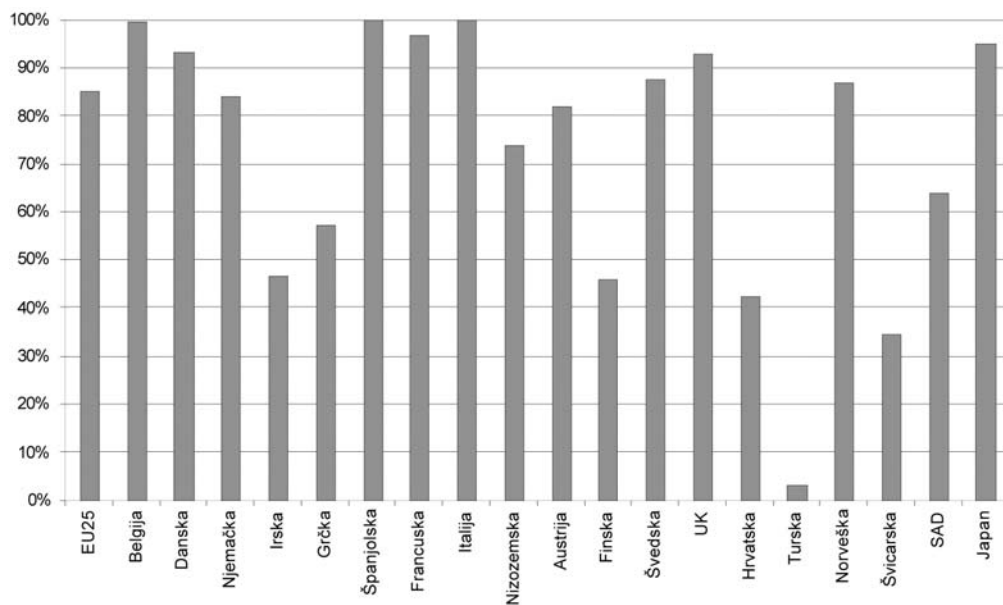
Participacija trogodišnje djece u predškolskom obrazovanju u pojedinim europskim zemljama, 2004.

Izvor: Eurostat (podaci za Hrvatsku također preuzeti iz baze Eurostata).

Grafikon 8.

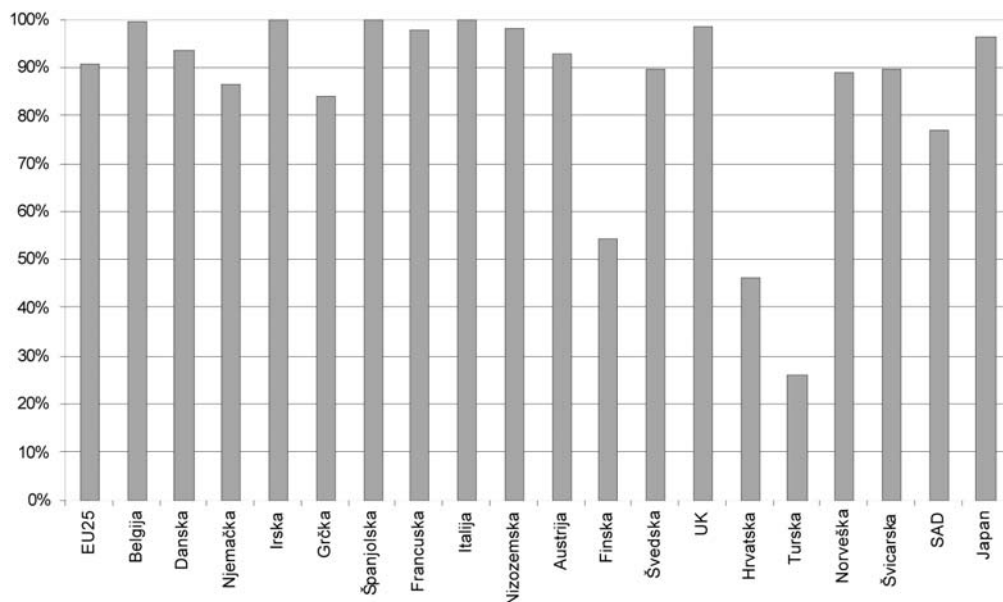
Participacija četverogodišnje djece u predškolskom obrazovanju u pojedinim europskim zemljama, 2004.

Izvor: Eurostat (podaci za Hrvatsku također preuzeti iz baze Eurostata).

Grafikon 9.

Participacija petogodišnje djece u predškolskom obrazovanju u pojedinim europskim zemljama, 2004.

Izvor: Eurostat (podaci za Hrvatsku također preuzeti iz baze Eurostata).

Konačno, u posljednjoj tablici pružamo uvid u participaciju u predškolskom obrazovanju prema svjetskim regijama. Iako su trajanje i dobni obuhvat predškolskih sustava okupljenih u ovom pregledu vrlo raznoliki za različite zemlje (od 2 do 4 godine, s počecima programa od 2. do 5. godine

života), a kvalifikacijske sheme različite, ovi bi indikatori trebali pomoći pri pozicioniranju hrvatskog predškolskog sustava u najširi svjetski kontekst – kao sustav relativno visokog standarda, ali zabrinjavajuće niske participacije.

Tablica 3.

Pokazatelji o predškolskom obrazovanju po regijama svijeta.

	Prosječna bruto participacija u predškolskom obrazovanju (%)	Prosječan broj djece po odgajatelju
Svijet	37	22
Arapske zemlje	16	20
Centralna i istočna Europa	58	9
Istočna Azija i Pacifik	40	27
Latinska Amerika i Karibi	61	21
Sjeverna Amerika i zapadna Europa	78	16
Južna i zapadna Azija	32	39
Subsaharska Afrika	12	29

Izvor: UNESCO, *Global education digest 2006*.

IZVORI:

- Bouillet, D., Bračić-Ružić, G., Zrinščak, S. (2002). *Neki aspekti zaštite obitelji u Republici Hrvatskoj s obzirom na europski kontekst*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Državni zavod za statistiku (1993). Osnovne i srednje škole, predškolske organizacije i učenički domovi. Početak školske godine 1992/93. *Statističko izvješće* 909. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (1994). Osnovne i srednje škole, predškolske ustanove i učenički domovi. Početak školske godine 1993/94. *Statističko izvješće* 944. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (1995). Osnovne i srednje škole, predškolske ustanove i učenički domovi. Početak školske godine 1994/95. *Statističko izvješće* 970. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (1996). Osnovne i srednje škole, predškolske ustanove i učenički domovi. Početak školske godine 1995/96. *Statističko izvješće* 1000. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (1997). Osnovne i srednje škole, predškolske ustanove i učenički domovi. Početak školske godine 1996/97. *Statističko izvješće* 1034. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (1998). Osnovne i srednje škole, predškolske ustanove i učenički domovi. Početak školske godine 1997/98. *Statističko izvješće* 1060. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (1999). Osnovne škole i dječji vrtići. Kraj školske godine 1997/98. i početak školske godine 1998/99. *Statističko izvješće* 1083. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2000). Osnovne škole i dječji vrtići. Kraj školske godine 1998/99. i početak školske godine 1999/2000. *Statističko izvješće* 1109. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2001). Osnovne škole i dječji vrtići. Kraj školske godine 1999/2000. i početak školske godine 2000/2001. *Statističko izvješće* 1140. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2001a). Prirodno kretanje stanovništva u 2000. po županijama, gradovima i općinama. *Priopćenje* br. 7.1.1. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2002). Osnovne škole i dječji vrtići. Kraj školske godine 2000/2001. i početak školske godine 2001/2002. *Statističko izvješće* 1170. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2002a). Prirodno kretanje stanovništva u 2001. po županijama, gradovima i općinama. *Priopćenje* br. 7.1.1. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2003). Osnovne škole i dječji vrtići. Kraj školske godine 2001/2002. i početak školske godine 2002/2003. *Statističko izvješće* 1203. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2003a). Prirodno kretanje stanovništva u 2002. po županijama, gradovima i općinama. *Priopćenje* br. 7.1.1. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2004). Osnovne škole i dječji vrtići. Kraj školske godine 2002/2003. i početak školske godine 2003/2004. *Statističko izvješće* 1237. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2004a). Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2003. *Priopćenje* br. 7.1.1. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2005). Osnovne škole i dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja. Kraj šk./pedag. g. 2003./2004. i početak šk./pedag. g. 2004./2005. *Statističko izvješće* 1270. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2005a). Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2004. *Priopćenje* br. 7.1.1/1. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2006). Osnovne škole i dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja. Kraj šk./pedag. g. 2004./2005. i početak šk./pedag. g. 2005./2006. *Statističko izvješće* 1301. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2006a). Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2005. *Priopćenje* br. 7.1.1. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- Državni zavod za statistiku (2007). *Popis stanovništva 2001. Tablice. Odsutno stanovništvo iz naselja popisa prema starosti, spolu, vremenu i razlogu odsutnosti, po županijama* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnim stranicama Državnog zavoda za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_03_09/H01_03_09.html

- Državni zavod za statistiku (2007a). *Popis stanovništva 2001. Tablice. Stanovništvo prema starosti, spolu, aktivnosti i mjestu stanovanja 31. ožujka 2000., po županijama*
[datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnim stranicama Državnog zavoda za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_03_01/H01_03_01.html
- Eurostat (2007). *Education and training data. Participation/Enrolment in education (ISCED 0-4)* [database]. Available from Eurostat Web site, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/extraction/evalight/EVALight.jsp?A=1&language=en&root=/theme3/educ/educ_ipart
- OECD (2006). *Family database. Participation rates in day-care and pre-school for children under six*. Retrieved February 10 from OECD Web site, <http://www.oecd.org/dataoecd/46/13/37864698.pdf>
- UNESCO (2000). *Education for all assessment 2000. Country Reports: Croatia*.
- UNESCO (2006). *Global education digest 2006: Comparing education statistics across the world*. Retrieved February 10 from UNESCO Web site, http://www.uis.unesco.org/ev_en.php?ID=6827_201&ID2=DO_TOPIC
- UNICEF (2006). *TransMONEE 2006* [database]. Florence: UNICEF IRC. Available from UNICEF Web site, http://www.unicef-icdc.org/resources/transmonee/2006/Tables_TransMONEE%202006.xls
- Vlada Republike Hrvatske (2004). *National employment action plan for Republic of Croatia. Volume 2: Background Papers for Employment Action Plan*.

Priredio: Teo Matković